

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018

Perustuslakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018 (K 11/2019 vp): Asia on saapunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan lausunnon antamista varten perustuslakivaliokunnalle. Määräaika: 30.9.2019.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin, Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Sosiaali- ja terveysvaliokunta pitää oikeusasiamiehen kertomusta merkittävänä puheenvuorona, jossa valvontakäytännön kautta tuodaan esiin sosiaali- ja terveysalan lainsäädännön käytännön soveltamistilanteita ja lainsäädännössä havaittuja puutteita. Valiokunta pitää kertomuksen vaikeavuuden kannalta olennaisena, että kertomuksesta tiedotetaan mahdollisimman tehokkaasti myös käytännön toimijoita tällä sektorilla.

Valiokunnan toimialaan kuuluvat sosiaalihuolto, terveydenhuolto ja sosiaalivakuutus muodostavat huomattavan osan oikeusasiamiehen valvontatoiminnasta. Kertomusvuonna noin 40 prosenttia toimenpiteistä kohdistui näiden viranomaisten toimintaan. Esimerkkinä oikeusasiamiehen toiminnan merkityksestä voi todeta kertomuksen jakson 3.4, jossa käsitellään kootusti vammaisten oikeuksien toteutumista muun muassa kanteluratkaisujen, lainsäädäntöhankkeiden arvioinnin ja YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanon edistämiseen liittyvien toimintatapojen kuvauksen kautta.

Valiokunnan lausunto StVL 3/2019 vp

Itsemääräämisoikeuden toteutuminen sosiaali- ja terveystalveluissa

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnan keskeinen osa-alue on itsemääräämisoikeuden toteutuminen muun muassa vammaispalveluissa, lastensuojelussa, mielenterveyspalveluissa ja vanhustenhoidossa. Oikeusasiamies on eri yhteyksissä kiinnittänyt huomiota lainsäädännön puutteisiin erityisesti itsemääräämisoikeuden rajoittamisen suhteen. Sosiaali- ja terveydenhuollon käytännön toiminnassa asiakkaiden ja potilaiden oikeuksien toteutumiseen vaikuttaa merkittävästi henkilöresurssien riittävyys. Tämän vuoksi on tärkeää, että oikeusasiamiehen valvonnassa kiinnitetään huomiota myös toiminnan edellyttämän henkilökunnan riittävyyteen.

Kertomuksen mukaan esimerkiksi lastensuojelussa toteutetaan rajoitustoimenpiteitä lastensuojelulain vastaisesti ja käytetään sellaisissa tilanteissa ja sellaisella tavalla, jota laki ei salli. Kertomuksessa todetaan, että raja sen välillä, mikä on tavanomaista hyväksyttävää kasvatuksellista rajojen asettamista ja milloin on kysymys lapsen perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamisesta, on epäselvä. Kertomuksessa todetaan, että kasvatuksellisilla rajoilla ei puututa lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin, vaan niissä on kyse lapsen päivittäisen hoidon ja huolenpidon järjestämisestä ja lapsen kasvun ja kehityksen tukemisesta.

Valiokunta toteaa, että lastensuojelulakia on muutettu 1.1.2020 voimaan tulevalla lailla, jolla lisättiin säännös lapsen oikeudesta tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin (4 a §) ja täsmennettiin rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksiä lastensuojelulain 11 lukuun lisätyillä säännöksillä (HE 237/2018 vp — StVM 42/2018 vp). Muutosten yhteydessä eduskunta hyväksyi lausuman, jossa edellytetään, että sijaishuollossa olevien lasten oikeutta tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin sekä lastensuojelulakiin sisältyvien rajoitusten käyttöä arvioidaan ja selkeytetään osana asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädännön valmistelua. Valiokunta pitää edelleen tärkeänä, että itsemääräämisoikeuslainsäädännön valmistelua jatketaan.

Kansaneläkelaitoksen valvonnan kehittäminen

Perustoimeentulotuen siirtäminen vuoden 2017 alusta kunnilta Kansaneläkelaitoksen hoidettavaksi on lisännyt merkittävästi oikeusasiamiehen kansliaan tulleiden kanteluiden määrää; kertomusvuonna tuli vireille 482 toimeentulotukikantelua. Kelan perustuslaillisen aseman vuoksi aluehallintovirastot ja Sosiaali- ja terveydenhuollon lupa- ja valvontavirasto eivät valvo Kelan toimintaa. Oikeusasiamiehen edellisessä kertomuksessa (K 16/2018 vp) kiinnitettiin huomiota siihen, että oikeusasiamiehellä tulisi olla toimivaltaisia ensisijaisia valvojia valvottavanaan. Perustuslakivaliokunta korosti kertomuksen johdosta antamassaan mietinnössä asianmukaisen viranomaisvalvonnan järjestämisen merkitystä (PeVM 3/2018 vp).

Sosiaali- ja terveystalveliokunta on Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen kertomuksen yhteydessä pitänyt Kelan valvontaa ja ohjausta sekä Kelan asemaa ja sisäisiä toimivaltasuhteita koskevaa selvitystyötä tarpeellisena ja pitänyt tarkastusvaliokunnan tavoin perusteltuna laajapohjaisen parlamentaarisen työryhmän asettamista selvittämään Kansaneläkelaitoksesta annetun lain muutostarpeita (StVM 3/2018 vp). Valiokunta toteaa tässä yhteydessä, että asiaa selvittäneen asiantuntijaryhmän raportin jälkeen Kelan valtuutetut ovat esittäneet parlamentaarisen työryhmän asettamista (K 9/2019 vp).

Valiokunnan lausunto StVL 3/2019 vp

Kanta.fi-palveluun pääsy

Kertomuksessa käsitellään potilaan ja hänen laillisen edustajansa tiedonsaantia Omakannan avulla (s. 222). Huoltaja voi nykyisin asioida Omakannassa alle 10-vuotiaan lapsensa puolesta. Yli 10-vuotiaan lapsen puolesta huoltaja voi vain katsella tietoja, jotka on tallennettu ennen kuin lapsi on täyttänyt 10 vuotta.

Kanta.fi-verkkosivujen mukaan huoltajien asiointi yli 10-vuotiaiden lastensa puolesta tulee mahdolliseksi Omakannassa, kun Kanta-palveluihin ja terveydenhuollon tietojärjestelmiin on tehty tarvittavat muutokset. Muutosten todetaan koskevan alaikäisen itsemääräämisoikeuksien toteutumista ja alaikäisen mahdollisuutta estää hoitoonsa liittyvien tietojen näkyminen Omakannassa huoltajille. Valiokunta pitää tärkeänä, että huoltajien mahdollisuuksia Omakannan käyttöön lisätään tietojärjestelmiä kehitettäessä.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää,

että perustuslakivaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 4.10.2019

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Anu Vehviläinen kesk
varapuheenjohtaja Mia Laiho kok
jäsen Pekka Aittakumpu kesk
jäsen Kim Berg sd
jäsen Noora Koponen vihr
jäsen Aki Lindén sd
jäsen Hanna-Leena Mattila kesk
jäsen Ilmari Nurminen sd
jäsen Veronica Rehn-Kivi r
jäsen Minna Reijonen ps
jäsen Hanna Sarkkinen vas
jäsen Juhana Vartiainen kok
jäsen Heidi Viljanen sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Harri Sintonen